

Hjälpverbet *skall* och dess finska motsvarigheter i romanen ”Is” / ”Jää”

Marketta Sundman

Inledning

Hjälpverbet *skall* är ett mycket vanligt och viktigt verb i svenskan. Det är dock svårt att använda och tolka rätt om man inte har svenska som modersmål. En orsak till detta är att *skall* har flera funktioner och betydelser som varierar beroende på kontexten. I grammatikor har *skall* traditionellt betraktats både som ett temporalt hjälpverb som uttrycker futurum (framtid) och som ett modalt hjälpverb som kan uttrycka flera olika betydelser (skyldighet, plan, avsikt, o.s.v.). Finskan har inget verb eller annat uttryck som kan motsvara *skall* i alla kontexter.

Finskspråkiga språkbrukare har en tendens att både överanvända *skall* och att underanvända det (Muittari 1990, 195–197, se också nedan). I vissa kontexter använder finskspråkiga t.ex. ofta *skall* i stället för *komma* (*att*) eller presens. Å andra sidan använder de ofta verbformen *skulle* i stället för *skall*, och i vissa kontexter tenderar finska inlärare att utelämna *skall* där det är obligatoriskt i svenskan. Också finlandssvenska språkbrukare använder ibland *skulle* i stället för *skall* på ett sätt som avviker från det allmänsvenska bruket, och ibland utelämnas *skall* när det är obligatoriskt i kontexten (Reuter 2014, 143–149). Dessa normavvikelser anses bero på finskt inflytande (se nedan).

Eftersom denna artikel har ett pedagogiskt syfte, ger jag nedan rikligt med autentiska exempel på meningar med *skall*. Syftet är att visa hur *skall* används i svenskan och hur dess betydelse varierar beroende på kontexten. Exemplet är hämtade ur den åländska författaren Ulla-Lena Lundbergs prisbelönade roman *Is* (Lundberg 2012a). Romanen är skriven i tempus presens, varför den lämpar sig väl för att belysa bruket av presensformen *skall*.

Mitt andra syfte är att visa vilka finska verb, verbformer och andra uttryck som kan motsvara svenskans *skall* i olika funktioner. Därför har jag undersökt hur *skall* har översatts i romanens finska översättning *Jää* som gjorts av Leena Vallisaari (Lundberg 2012b). Genom att jämföra *skall* med dess finska motsvarigheter försöker jag förklara en del av de problem som finskspråkiga har med bruket av *skall* i svenskan.

Romanen *Is* utspelar sig i den åländska skärgården i slutet av 1940-talet. Dess huvudperson är en ung präst som flyttar till skärgården tillsammans med sin familj för att där arbeta i en liten församling. Antalet belägg på *skall* rör sig uppskattningsvis kring 500–600. Jag har i princip gått igenom samtliga förekomster av *skall* (i romanen stavat *ska*) och dess motsvarigheter i den finska översättningen. De exempel ur romanen som ges nedan har vid behov förkortats eller annars modifierats något utan att detta markeras typografiskt. Exemplet är försedda med sidnummer i *Is* respektive *Jää*.

Verben *skall* och *skulle* har undersökts av flera finländska forskare, delvis ur kontrastivt svenskt-finskt perspektiv (se i synnerhet Veikko Muittari 1990 och Elisabet Törnudd-Jalovaara 1991). Jag har behandlat dessa två verb i en tidigare artikel ur en finsk inlärares perspektiv (Sundman 2003). I denna uppsats behandlas bara presensformen *skall*. I förfluten tid används *skulle* i svenskan i stort sett med samma funktioner som *skall*, men dessutom har *skulle* andra funktioner, framför allt som ett modalt verb i hypotetisk betydelse (t.ex. *Om jag var du skulle jag stanna hemma i dag*).

Olika funktioner hos *skall*

I Svenska Akademiens grammatik (SAG) behandlas *skall* i kapitlet om tempus (kap. 31) och i kapitlet om modala hjälpverb (kap. 32) (SAG 4, 246–249, 312–320). I temporal funktion har *skall* futural betydelse, d.v.s. det anger att handlingen eller skeendet (”aktionen”) sker någon gång efter talögonblicket (SAG 4, 246). I modal funktion kan *skall* bl.a. ange att actionen är nödvändig eller

planerad. Den temporala och den modala funktionen hänger ofta ihop, eftersom i synnerhet det man planerar göra sker någon gång senare. Exempel på *skall* i modala betydelser ur romanen *Is*:

- (1) Man **ska** aldrig glädja sig i förskott. (S. 93)
- (2) Du **ska** komma ihåg att i kyrkorådet är det du som för ordet. (S. 53)
- (3) Jag **ska** försöka trösta dem och inge dem mod. (S. 215)
- (4) Så snart helgerna är ur vägen **ska** de slå hö. (S. 170)
- (5) Om ni **ska** börja klockan nie så hinner ni nog. (S. 210)

I exemplen (1)–(2) är det fråga om *deontisk* modalitet, där aktionen framställs som nödvändig, bestämd eller rekommenderad (SAG 4, 316–319). Om handlingen utförs på grund av subjekts-personens plan eller avsikt, som i exemplen (3)–(5), är det fråga om *intentionell* modalitet (SAG 4, 319–320). De två modala betydelserna går dock inte alltid att skilja åt (SAG 4, 320). Som det framgår av exemplen (1) och (2) är tempusbetydelsen i deontiska fall inte alltid futural.

Förutom dessa två modala betydelser kan *skall* också ange *epistemisk* modalitet. Då anger verbet att det som sägs är sant enligt vad man har läst eller hört (t.ex. *Enligt tidningen ska det vara 16 grader i morgon, Det ska ha funnits 32 personer ombord på farkosten*) (SAG 4, 313–314). I finskan kan det då motsvaras av den modala verbformen konditionalis (t.ex. *Lehden mukaan huomenna olisi 16 astetta lämminä*) eller t.ex. av verben *kuulua* och *sanoa* (*Aluksella kuuluu/sanotaan olleen 32 henkeä*). Belägg på epistemiskt *skall* är mycket få i romanen *Is*, och denna funktion behandlas inte här.

Skall är mycket vanligt i vissa typer av bisatser, t.ex. i *att*-satser som fungerar som verbbestämningar i en matrissats (vanligen huvudsats) (SAG 4, 263–264; Sundman 2003, 241–242). Matrissatsens huvudverb skapar då ett slags modal ram för bisatsens aktion, t.ex. att denna är önskad eller oönskad. Verbet *skall* ger satsen futural tempusbetydelse, d.v.s. det anger att bisatsens handling sker senare än matrissatsens handling, som i följande exempel:

- (6) Prästen och pastorskan **hoppas** att hon **ska** trivas. (S. 167)
- (7) Man behöver inte vara **rädd** för att tiden **ska** ta slut. (S. 78)
- (8) Hon **föreslår** att de **ska** vila sig en stund. (S. 175)

I finala bisatser som inleds med *för att* eller *så att* är *skall* (i preteritum *skulle*) obligatoriskt i svenskan. Exempel på sådana satser:

- (9) Människor behöver tala med varandra **för att** pressen inte **ska** bli för tung. (S. 184)
- (10) Biskopen ställer sig högst uppe på trappan **så att** han **ska** höras. (S. 248)

Tempus futurum kan i svenskan uttryckas på tre olika sätt, nämligen med enkelt presens, med hjälpverbet *komma* (*att*) och med hjälpverbet *skall* (SAG 4, 243–250). Valet mellan *komma* (*att*) och *skall* är sällan fritt, utan *skall* har oftast åtminstone en svag modal betydelse ("det finns en plan för den framtida aktionen", SAG 4, 246). Verbet *komma* (*att*) däremot anger ett slags neutralt futurum ("en mer eller mindre säker prognos eller kalkyl", SAG 4, 244) utan någon modal nyans. Den modala betydelsen hos *skall* kan dock vara mycket svag och t.o.m. saknas helt, varvid det i princip kan ersättas med *kommer* (*att*), som i följande exempel:

- (11) Jag har hört att ni **ska** ha tillökning. (S. 161)
- (12) Och så **ska** vi ha kyrkoråd och fullmäktige på kaffe. (S. 48)
- (13) Det **ska** bli otroligt skönt att komma hem. (S. 216)

I praktiken är det ibland omöjligt att skilja mellan den deontiska, intentionella och futurala betydelsen hos *skall*, och skillnaden kan också vara irrelevant. Man kan beskriva detta så att *skall* har en viss meningspotential, och att dess aktuella betydelse i varje enskilt fall är beroende av kontexten (jfr Muittari 1990, 43). Av denna anledning kan *skall* ibland tolkas något olika av olika personer utan att detta har någon egentlig relevans.

Bruket av *skall* hos finska inlärare och i finlandssvenskan

Att *skall* är problematiskt för finska inlärare visades på 1980-talet i en undersökning som gjordes av Veikko Muittari (1990). Hans slutsats var att *skall* var det överlägset svåraste nödvändighetsbetecknande verbet för finskspråkiga abiturienter (Muittari 1990, 188). Muittari undersökte ca 1000 svenska studentuppsatser, skrivna av finska abiturienter. I materialet fanns närmare 400 belägg på *skall*, och det visade sig att nästan hälften av dem (46 %) var felaktiga, d.v.s. passade inte i kontexten (Muittari 1990, 149, 196). Det vanligaste felet var att *skall* användes i futural betydelse i en kontext där man ska ha presens eller *komma (att)*. Exempel (Muittari 1990, 151–152):

- (14) *Om jag inte får ett jobb, **skall** mina dagar vara långa och tråkiga.
- (15) *Du **ska** finna en pojkvän, när rätt tiden kommer.
- (16) *Det är klart att i framtiden **ska** människorna ha mera tid än nu.

Denna överanvändning av *skall* i futural betydelse kan troligen skyllas på att man i skolundervisningen för finskspråkiga betonar verbets funktion som ett futuralt hjälpverb.

Å andra sidan förekom i uppsatserna också kraftig underanvändning av *skall*. Abiturienterna använde *skall* i bara hälften (52 %) av de kontexter som enligt den svenska språknormen ska ha *skall* (Muittari 1990, 177, 197). Det vanligaste felet var att använda *skulle* i stället för *skall*. Detta förekommer i synnerhet i vissa typer av *att*-satser, i indirekta frågesatser och i finala bisatser (Muittari 1990, 161, 177). Exempel (Muittari 1990, 161–163):

- (17) *[...] och därför jag hoppas, att jag **skulle** övervinna denna rädsla.
- (18) *Jag är rädd för det, att en olycka **skulle** hända till mig.
- (19) *Människor har så mycket fritid, att några har svårt att hitta på vad de **skulle** göra.
- (20) *Livet måste vara välplanerad, för att människorna inte **skulle** bli besviken.

Exemplen visar att finskspråkiga har en tendens att associera verbformen konditionalis (t.ex. *tekisi*) med svenskans *skulle* och därför använda *skulle* också i presenskontexter där den rätta formen är *skall*.

I sin bok *Så här ska det låta* (2014) behandlar Mikael Reuter bl.a. bruket av *skall* och *skulle*. Det är bekant att finlandssvenskar har en tendens att överanvända *skulle* på samma sätt som finskspråkiga t.ex. i kontexter av typen **Han önskar att hans dotter skulle (> ska) efterträda honom*, **Företaget har skaffat ett nytt översättningsprogram för att översättaren skulle (> ska) kunna arbeta effektivare*. Finskan har ofta konditionalis i dessa fall (jfr *Hän toivoo että hänen tyttärensä seuraisi häntä*). Reuter påpekar att valet mellan *skall* och *skulle* i bisatsen är beroende av huvudsatsens tempus, varför *skulle* är fel form i dessa fall (Reuter 2014, 145, 147). Också i finlandssvenskan utelämnar man ibland ett mer eller mindre obligatoriskt *skall* i bisatser som uttrycker någons förslag, avsikt eller motsvarande, t.ex. i meningar som *Avsikten är att parterna når (> ska nå) ett avtal om leveranserna i december* (Reuter 2014, 146).

I de följande avsnitten ges rikligt med autentiska exempel på bruket av *skall* ur romanen *Is*. Med hjälp av de finska översättningsmotsvarigheterna vill jag visa vad *skall* betyder i olika kontexter och hur det kan översättas till finska. Om man vet vilka finska verb och konstruktioner som motsvarar svenskans *skall* i olika kontexter, kan man delvis förklara de normbrott som är vanliga hos finskspråkiga och även hos många finlandssvenskar. Det visar sig bl.a. att enkelt presens mycket ofta räcker till som motsvarighet till *skall*. Transfer från finskan kan då leda till att en finskspråkig utelämnar *skall* i en kontext där det är obligatoriskt i svenskan. Dessutom använder finskan ofta presens konditionalis i kontexter där svenskan har *skall*. Detta förklarar det faktum att finskspråkiga ofta använder *skulle* då det ska heta *skall* (se ovan) (jfr Muittari 1990, 160–162, 178–179).

Deontisk betydelse

I deontisk betydelse anger *skall* att aktionen sker på grund av något slag av nödvändighet eller skyldighet (SAG 4, 316). Deontiskt *skall* kan i finskan motsvaras av flera olika verb och verbala uttryck som har deontisk betydelse. De vanligaste motsvarigheterna i den finska översättningen är *täytyy* och *pitää*, som båda konstrueras med subjekt i genitiv. Enligt Iso suomen kielioppi (ISK) är de mer eller mindre

synonyma (ISK, 1497). *Pitää* används också i konditionalisformen *pitäisi*, som anger att den avsedda aktionen kanske inte kommer att förverkligas. Exempel:

- (21) Han begriper att han i framtiden **ska** välja längre psalmer. (S. 46). / Hän käsittää, että hänen **täytyy** vastedes valita pitempiä virsiä. (S. 46).
- (22) Kyrkan **ska** lysa som en lykta när församlingen kommer. (S. 229) / Kun seurakunta tulee, kirkon **pitää** loistaa kuin lyhty. (S. 231)
- (23) Varför känner han bara tomhet och panik när han **ska** samla sig till en predikan? (S. 37) / Miksi hän kokee vain tyhjyyttä ja paniikkia kun hänen **pitäisi** keskittyä saarnaa valmistamaan? (S. 37)

Andra finska modalverb som motsvarar deontiskt *skall* i romanen är *kuulua* och *tulla*. De är enligt ISK stilistiskt mera begränsade än *täytyy* och *pitää* (ISK, 1500). Också de konstrueras med subjekt i genitiv. Enligt ISK uttrycker de en nödvändighet som härstammar från en allmän norm. Exempel:

- (24) Precis som man **ska** göra stannar de och drar efter andan. (S. 11) / Täsmälleen niin kuin **kuuluu** tehdä he pysähtyvät ja henkäisevät syvään. (S. 11)
- (25) Som kyrkoherde **ska** han leva med sin församling. (S. 284) / Kirkkoherrana hänen **tulee** elää seurakuntansa kanssa. (S. 286)

Ett vanligt uttryck som anger deontisk modalitet är verbförbindelsen *on tehtävä*. Den här konstruktionen uttrycker enligt ISK tvång eller skyldighet (ISK, 1502). Några exempel:

- (26) Mona håller henne hårt i armen och väser att hon **ska vara** tyst. (S. 45) / Mona pitelee tyttöä tiukasti käsivarresta ja sähisee, että täällä **on oltava** hiljaa. (S. 45)
- (27) Du **ska gå** raka vägen hem, annars blir mamma orolig. (S. 361) / Sinun **on mentävä** suoraa päätä kotiin, muuten äiti huolestuu. (S. 362)

Översättaren har dessutom använt en del andra verb och konstruktioner för att skapa idiomatiska och träffande motsvarigheter till deontiskt *skall* i romanen. Exempel på några av dem:

- (28) I morgon bitti vet du **vad du ska säga**. (S. 38) / Huomisaamuna tiedät **mitä sanoa**. (S. 38)
- (29) Men prästen tycker att de **ska sova** på saken. (S. 168) / Mutta papin mielestä **on parempi** nukkua asian päälle. (S. 170)

Enkelt presens förekommer som motsvarighet till deontiskt *skall* bara i en typ av kontext, nämligen i satser som handlar om en allmän praxis eller tradition och beskriver hur man brukar göra eller hur det är bra att göra, som i följande exempel:

- (30) Sedan **ska** den [= mjölken] separeras och grädden tas till vara. (S. 26) / Sitten se **separoidaan** ja kerma **otetaan** talteen. (S. 26)

Även om deontiskt *skall* ofta motsvaras av verben *pitää* och *täytyy* samt t.ex. av konstruktionen *on tehtävä*, gäller inte det omvända. Det är alltså inte så att dessa finska verb alltid kan motsvaras av *skall*, utan i stället används ofta framför allt *måste* eller *bör* (se t.ex. Muittari 1990, 47–52).

Intentionell betydelse

Skall anses ha intentionell betydelse när det uttrycker någons plan eller avsikt att utföra en viss handling (SAG 4, 316). Den planerade handlingen sker någon gång senare, varför tempusbetydelsen är futural. Gränsen mellan intentionell och ren futural betydelse är dock flytande. Finskan har ingen egentlig motsvarighet till intentionellt *skall*, utan den vanligaste översättningsmotsvarigheten i romanen är enkelt presens, som i följande exempel:

- (31) När det blir dags att diskutera budgeten i fullmäktige **ska** jag fråga henne till råds. (S. 87) / Kun valtuustossa ruvetaan keskustelemaan talousarviosta **pyydän** häneltä neuvoa. (S. 88)
- (32) Då **ska** jag be pappa bära upp sängen när han kommer från korna. (S. 180) / Siinä tapauksessa **pyydän** että isä kantaa sängyn ylös, kun hän tulee lehmien luota. (S. 182)
- (33) En hushållsgris **ska** de skaffa sig, och tre hönor. (S. 76) / Heille **hankitaan** talouspossu ja kolme kanaa. (S. 77)

Det finska verb som ligger närmast intentionellt *skall* är *aikoa*, men det finns bara några belägg på det i romanen. Andra motsvarigheter i romanen är bl.a. *alkaa* och *on määrä*:

- (34) Till våren **ska** han göra slag i saken angående motorbåten. (S. 285) / Keväällä pappi **aikoo** ryhtyä toimeen moottoriveneasiassa. (S. 287)
- (35) Hon är arg på alla som frågar vad hon **ska** göra i framtiden. (S. 347) / Hän on vihainen jokaiselle joka kysyy, mitä hän **aikoo** tulevaisuudessa tehdä. (S. 348)
- (36) Så snart helgerna är ur vägen **ska** de slå hö. (S. 170) / Heti pyhien jälkeen he **alkavat** niittää heinää. (S. 172)
- (37) Om ni **ska** börja klockan nie så hinner ni nog. (S. 210) / Jos teidän **on määrä** aloittaa yhdeksältä, ehditte kyllä. (S. 212)

Intentionellt *skall* förekommer i svenskan ofta i en konventionaliserad konstruktion där subjektspersonen (*jag* eller *vi*) talar om sin avsikt att mer eller mindre omedelbart utföra en viss handling (t.ex. *Jag ska öppna fönstret*). I frågesatser uttrycker konstruktionen ett förslag (t.ex. *Ska jag öppna fönstret?*). I finskan används enkelt presens också i dessa fall. Exempel:

- (38) **Jag ska** ge dig ett brompulver att sova på. (S. 216) / **Annan** sinulle bromipulverin niin että saat unta. (S. 219)
- (39) **Jag ska** gå och höra efter om han hinner ta emot. (S. 213) / **Käyn** kysäisemässä, ehtiikö hän ottaa vastaan. (S. 215)
- (40) Bli du trött? **Ska** jag ta över ett tag? (S. 301) / Väsyttääkö sinua? **Tulenko** minä vähäksi aikaa siihen? (S. 302)
- (41) **Ska vi** lägga upp dem fint innan vi tar in dem till mamma? (S. 176) / **Pannaanko** ne nätisti esille ennen kuin viedään äidille? (S. 179)

Mikael Reuter tar upp den här konstruktionen i sin bok *Så här ska det låta* och ger som exempel t.ex. *Ska vi gå på teater i kväll?* (Reuter 2014, 147). Enligt honom är *skall* obligatoriskt i svenskan om det är fråga om ett förslag (jfr *Går vi på teater i kväll?*).

Futural betydelse

Både i svenskan och i finskan uttrycks futural tempusbetydelse oftast med enkelt presens (t.ex. Larsson & Lyngfelt 2011, 80; ISK, 1468). I svenskan kan man dessutom – beroende på kontexten – använda *skall* eller *kommer (att)*, men dessa är inte synonyma (t.ex. Larsson & Lyngfelt 2011, 79). Som ovan framgått har *skall* nästan alltid också modal betydelse i futural funktion.

I romanen *Is* kan man finna belägg på *skall* i satser som uttrycker ett neutralt konstaterande om en framtida aktion. I dessa fall kan *skall* enligt min mening i princip ersättas med *komma (att)*. I regel motsvaras futuralt *skall* av enkelt presens i den finska översättningen. Exempel:

- (42) Jag **ska** aldrig glömma mötet med kyrkan ute på fjärden. (S. 43) / **En** koskaan **unohda** kuinka kohtasin kirkon kaukana ulapalla. (S. 43)
- (43) Och så **ska** vi ha kyrkoråd och fullmäktige på kaffe. (S. 48) / Ja sitten kirkkoneuvosto ja –valtuusto **tulevat** meille kahville. (S. 48)
- (44) Jag har hört att ni **ska** ha tillökning. (S. 161) / Teille **tulee** perheenlisäystä, olen kuullut. (S. 163)

En särskild konstruktion med futural betydelse är den lexikaliserade förbindelsen *det ska bli* + värderande adjektiv, t.ex. *Det ska bli härligt att träffa dem* (SAG 4, 249, 313). Också denna konstruktion har översatts med enkelt presens till finska. Exempel:

- (45) Oj vad **det ska bli** gott med mat. (S. 20) / **Onpa** ihanaa että saadaan ruokaa. (S. 20)
(46) **Det ska bli** otroligt skönt att komma hem. (S. 216) / **On** uskomattoman ihanaa päästä täältä kotiin. (S. 218)

Jag har inte hittat ett enda belegg på den futurala tempuskonstruktionen *tulla tekemään* som en översättning av futuralt *skall* i romanen. I några av exemplen ovan kunde denna konstruktion dock enligt min mening användas (t.ex. *En tule koskaan unohtamaan kuinka kohtasin kirkon kaukana ulapalla*).

Att-satser

Hjälperbet *skall* (i förfluten tid *skulle*) används typiskt i vissa slag av *att*-satser (här kallade ”modala”). Bisatsen fungerar då som bestämning till ett verb eller annat uttryck av typen *hoppas*, *vilja*, *bestämma*, *kräva*, *vara rädd för*, *vara orolig för* (SAG 4, 263–265; Sundman 2003, 241–242). Bisatsens aktion är alltså t.ex. önskad eller oönskad, eller den sker t.ex. på grund av någons vilja, plan, löfte, bestämmelse eller krav. Bisatsens handling förväntas oftast ske senare än matrissatsens handling, varför bisatsen har futural betydelse. Beroende på matrissatsens huvudverb är *skall* antingen mycket vanligt eller nästan obligatoriskt i bisatsen.

I finskan används i motsvarande bisatser antingen enkelt presens eller presens konditionalis. I följande exempel motsvaras *skall* av enkelt presens i den finska översättningen:

- (47) Hon anar att de desperat vill att hon **ska somna**. (S. 111) / Hän aavistaa vanhempiansa epätoivoisesti haluavan, että hän **nukahtaa**. (S. 112)
(48) Både prästen och pastorskan hoppas att hon **ska trivas**. (S. 167) / Sekä pappi että pastorska toivovat että hän **viihtyy**. (S. 169)
(49) Man behöver inte vara rädd för att tiden **ska ta slut**. (S. 78) / Eikä tarvitse pelätä että aika **loppuu** kesken, (S. 79)

I finskan används ofta formen presens konditionalis i modala *att*-satser av detta slag, i synnerhet om bisatsens aktion upplevs som mindre säker. I följande exempel har översättaren använt konditionalis:

- (50) Han beställer kaffe och en bulle i hopp om att sockret **ska ge** honom lite energi. (S. 210) / Hän tilaa kahvia ja pullan siinä toivossa että sokeri **antaisi** vähän energiaa. (S. 212)
(51) Hon föreslår att de **ska vila sig** en stund. (S. 175) / Hän ehdottaa että he **lepäisivät** vähän. (S. 178)
(52) Fegt ber han en tyst bön om att det **ska gå** bra. (S. 40) / Hän pyytää raukkamaisesti äänettömässä rukouksessa, että kaikki **menisi** hyvin. (S. 40)
(53) Naturligtvis väntar sig ingen att hon **ska** bjuda på kaffe mitt i flyttningsbestyren. (S. 360) / Tietenkään kukaan ei odota että hän **tarjoaisi** kahvit kesken muuttokiireiden. (S. 361)

Som ovan konstaterats har finskspråkiga en tendens att associera presens konditionalis med formen *skulle*, vilket kan förklaras med att finskans konditionalis motsvaras av *skulle* i hypotetisk betydelse (t.ex. *Han skulle inte klara sig utan bil, Hän ei selviäisi ilman autoa*). På grund av transfer från finskan ersätter finskspråkiga därför ofta *skall* med *skulle* i modala *att*-satser av ovan nämnt slag (t.ex. **Hon anar att de vill att hon skulle somna*).

Bisatser med *för att* och *så att*

Skall (i förfluten tid *skulle*) är obligatoriskt i finala bisatser som inleds med subjunktionen *för att* eller *så att* (SAG 4, 636). I finskan inleds motsvarande bisatser med *että*, *jotta* eller *niin että* (ISK, 1079). Predikatet står i finskan oftast i enkelt presens, men det kan också stå i konditionalis. I romanen *Is* finns

bara några få belägg på denna bisatstyp. Exempel på översättningar med enkelt presens och med konditionalis:

- (54) Människor behöver tala med varandra **för att** pressen inte **ska** bli för tung. (S. 184) / Ihmisten täytyy puhua toisensa kanssa, **ettei** taakka **käy** liian raskaaksi (S. 186)
- (55) Klockan är alldeles för mycket **för att** han **ska** kunna stiga tidigt upp. (S. 39) / On aivan liian myöhä, **että** hän **voisi** nousta aamuvarhaisella. (S. 39)
- (56) När de slutar ställer sig biskopen högst uppe på trappan **så att** han **ska** höras. (S. 248) / Heidän lopetettuaan piispa nousee portaiden ylimmälle askelmalle **jotta** hänen äänensä **kuuluisi**. (S. 250)

Som ovan framgått är det vanligt att finskspråkiga använder antingen enkelt presens eller *skulle* i finala bisatser av ovan nämnt slag (t.ex. **Människor behöver tala med varandra för att pressen inte blir för tung* / *... *för att pressen inte skulle bli för tung*).

Frågesatser med *hur*

Direkta och indirekta frågesatser som syftar på en framtida aktion konstrueras i svenskan ofta med *skall* (t.ex. *Vad ska jag nu göra?*, *Jag vet inte vad jag ska göra*). Detta är särskilt vanligt i frågesatser med frågeordet *hur* som anger osäkerhet om en framtida aktion (t.ex. *Hur ska vi klara oss?*). I finskan står predikatet i dessa satser vanligen antingen i enkelt presens eller i presens konditionalis. Exempel:

- (57) Folk undrar hur vi **ska** klara vintrarna här. (S. 160) / Meiltä kysellään, miten **selviämme** täällä talvesta. (S. 162)
- (58) Följande dag ringer tjänstemannen igen och frågar hur de **ska** göra med kostnaderna. (S. 237) / Seuraavana päivänä virkailija soittaa taas ja kysyy, mitä kuluille **tehdään**. (S. 239)
- (59) Jag tänker på hur vi **ska** få dig i säng så fort som möjligt. (S. 216) / Mietin miten **saisimme** sinut mahdollisimman nopeasti sänkyyn. (S. 219)
- (60) Hur **ska** man få henne att förstå att hon inte är ensam. (S. 341) / Miten hänet **saisi** ymmärtämään, ettei hän ole yksin. (S. 342)

Det faktum att finskan ofta har konditionalis i dessa fall kan leda till felaktig användning av *skulle* i stället för *skall* hos finskspråkiga.

Skall i fasta uttryck

Förutom i ovan behandlade satstyper och konstruktioner förekommer *skall* i svenskan bl.a. i flera lexikaliserade uttryck som tillägnas och används som helheter, t.ex. *Tack ska du ha!* (SAG 4, 318–319). Många av dessa uttryck har en lexikaliserad motsvarighet i finskan som översättaren har passat på att använda. Några exempel:

- (61) Vi **ska hoppas** att det innebär ett uppsving i kyrkgåendet. (S. 50) / **Toivottavasti** se tarkoittaa, että kirkossakävijöiden määrä kasvaa. (S. 50)
- (62) Självva framställningen, **om sanningen ska fram**, är lite för allmänt hållen. (S. 248) / Itse esitys on **totta puhuen** hiukan liian yleisluontoinen. (S. 250)
- (63) Om det blir en lång och svår vinter kan pappa bo här ett halvår, **ska vi säga** från november till april? (S. 98) / Jos talvi on pitkä ja vaikea, isä voi asua meillä puoli vuotta, **sanotaan nyt vaikka** marraskuulta huhtikuulle. (S. 99)

De kontexter för hjälpverbet *skall* som har exemplifierats ovan är naturligtvis inte de enda som förekommer i romanen *Is*. Exemplet torde dock sammantagna ge en rätt mångsidig bild av de betydelser och funktioner i vilka *skall* typiskt används i svenskan och även av de finska uttryck som oftast motsvarar *skall* i olika kontexter. Nedan ska jag försöka sammanfatta de slutsatser som man kan komma fram till av analysen ovan.

Slutsatser

Denna artikel har dubbelt syfte, nämligen att försöka visa hur hjälpverbet *skall* används i svenskan och vilka verb och andra konstruktioner som kan motsvara *skall* i finskan. Genom att jämföra bruket av *skall* med dess finska motsvarigheter har jag också försökt förklara en del av de problem som finskspråkiga har med svenskans *skall*. Jag har gått igenom flera hundra belägg på *skall* i ett skönlitterärt verk, nämligen Ulla-Lena Lundbergs roman *Is*, och tagit reda på vilka motsvarigheter det har i romanens finska översättning *Jää*.

I romanen finns rikligt med belägg på de två vanligaste betydelserna hos *skall*, nämligen den deontiska och den intentionella betydelsen. I finskan motsvaras deontiskt *skall* nästan alltid av ett deontiskt hjälpverb (t.ex. *täytyy, pitää*) eller av ett annat deontiskt uttryck (t.ex. *on tehtävä*). Intentionellt *skall* saknar däremot en vedertagen finsk motsvarighet. I romanen har det i några fall översatts t.ex. med verbet *aikoa*, men oftast används bara enkelt presens i översättningen.

Skall är mycket vanligt eller nästan obligatoriskt i modala *att*-satser som uttrycker t.ex. önskad eller oönskad handling (t.ex. *Vi hoppas att hon ska bli frisk snart*). Matrissatsen bildar i dessa fall ett slags modal ram för bisatsen. I finala bisatser som inleds med *för att* eller *så att* är *skall* obligatoriskt. Dessa bisatser har futuralt tempusbetydelse, d.v.s. deras aktion förväntas ske senare än matrissatsens aktion. I den finska översättningen motsvaras *skall* i dessa satser av antingen enkelt presens eller presens konditionalis.

Förutom modala funktioner anses *skall* ha temporal funktion som ett futuralt hjälpverb. Satser med intentionellt *skall* syftar på en framtida aktion, varför tempusbetydelsen är futuralt. Också modala *att*-satser och finala bisatser har futuralt tempusbetydelse. I inget fall har *skall* översatts med den temporala konstruktionen *tulla tekemään* i romanen.

Tidigare forskning har visat att finskspråkiga tenderar att i stället för presensformen *skall* använda formen *skulle* i kontexter där man ofta har konditionalis i finskan (se exemplen 17–20 ovan). Detta kan förklaras med att finskans presens konditionalis motsvaras av *skulle* i en mycket vanlig funktion, nämligen i hypotetisk modal betydelse (t.ex. *Han skulle inte klara sig utan bil*). Finskspråkiga (och även många finlandssvenskar) tenderar därför att associera finskans konditionalis med *skulle* även i kontexter där den svenska normen förutsätter *skall*.

Litteratur

- ISK = Alho, Irja, Hakulinen, Auli, Heinonen, Tarja Riitta, Koivisto, Vesa, Korhonen, Riitta & Maria Vilkuna 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsingfors: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Larsson, Ida & Benjamin Lyngfelt. 2012. Tempus i svenskan. I: Andersen, Christiane, Antoaneta, Granberg & Ingmar Söhrman (red.) *Tid och tidsförhållanden i olika språk*. Göteborgs universitet. Institutionen för språk och litteraturer. S. 66–88.
- Lundberg, Ulla-Lena 2012a. *Is*. Helsingfors: Schildts & Söderströms.
- Lundberg, Ulla-Lena 2012b. *Jää*. Översatt av Leena Vallisaari. Helsingfors: Teos & Schildts & Söderströms.
- Muittari, Veikko 1990. *Om nödvändighetsbetecknande modalverb i finskspråkiga abiturienters inläraresvenska*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet 7.
- Reuter, Mikael 2014. *Så här ska det låta. Om finlandssvenska och språkriktighet*. Helsingfors: Scriptum.
- SAG 4 = Teleman, Ulf & Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik. Del 4: Satser och meningar*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Sundman, Marketta 2003. *Skall och skulle i att-satser ur en finsk inlärares perspektiv*. I: Irma Sorvali & Paula Rossi (red.) *Svenskan i Finland 7*. Uleåborgs universitet. S. 229–243.
- Törnudd-Jalovaara, Elisabet 1991. *Modalverbet skall. Tretton skrifter om tid och modalitet*. Uleåbergs universitet.